

Nüfuzun qorunması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına dair

Memorandum

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının kütləvi informasiya
vasitələrinin azadlığı üzrə Nümayəndənin sifarişi ilə

«Artikl 19»,
Dünya soz azadlığı kampaniyası tərəfindən hazırlanmışdır

avqust 2004

GİRİŞ

ARTICLE 19 –dan burada ümumi olaraq Defamasiyaya dair qanunlar kimi istinad edilən, şərəf və ləyaqəti qorumaq məqsədilə ifadə azadlığı hüququnu məhdudlaşdıran Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan bəzi qanunlarını şərh etmək istənilmişdir. Bu təhlil, müzakirə edilən qanunların konkret olaraq şərəf və ləyaqət məsələsinə toxunan hissələri ilə məhdudlaşır. Bu memorandum xüsusilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının (Konstitusiya), Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun (2004-cu ilədək dəyişik və əlavələrlə)(Mətbuat haqqında Qanun), Mülki Məcəllənin, Cinayət Məcəlləsinin müddəalarını müzakirə edir. Bizim təhlil, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi və Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən bu müddəalara edilmiş dəqiqləşdirmələri də diqqətə alacaq. Bizim şərhlər bu müddəaların qeyri-rəsmi ingilis tərcüməsinə əsaslanır. Müzakirə olunan müddəalar, onların Azərbaycan rəsmiləri tərəfindən mətbuata qarşı istifadə edilməsiylə, hər şeyi daha müşkül etmiş bir sıra qüsurlardan əziyyət çəkir. Cari ilin iyununda, ARTICLE 19 ifadə azadlığının qorunması üçün hökumətin hesabatı ilə əlaqədar bəyanat verdi və qeyd etdi ki, jurnalistlərə qarşı mütəmadi olaraq, son dərəcə ağır cərimələrlə və ya həbs olunma barədə hökmlərlə nəticələnən cinayət işləri qaldırılır.

ARTICLE 19 Prezident Administrasiyasının və Parlamentin nümayəndələrinin iştirakı ilə Yeni Nəsil Jurnalistlər Birliyi tərəfindən yaradılmış işçi qrupun bu yaxınlarda, Defamasiya haqqında yeni bir qanunun işlənilməsinə vəsilsə ola biləcək Prinsiplər məcmusu hazırlamasını müsbət irəliləyiş kimi alqışlayır. Bu təhlildən görüldüyü kimi, belə islahata təcili olaraq ehtiyac duyulur. Bu memorandumun II Bölməsində, biz qısa olaraq, ifadə azadlığına dair beynəlxalq standartları və ifadə azadlığının qorunması və təşviq edilməsi üçün beynəlxalq hüquqa görə Azərbaycanın öhdəliklərinin xarakterini təsvir edirik. II Bölmədə həmçinin beynəlxalq və Avropa hüququna görə ifadə azadlığı hüququna qoyulan qanuni məhdudiyyətlər üçün meyardan bəhs edilir. Sonrakı bölmələrdə, təhlil edilməsi bizdən istənilən digər qanunlara diqqət yetirilir.

Bizim təhlildə, Avropa insan hüquqları məhkəməsi daxil olmaqla, beynəlxalq orqanların bu sahədə hüquqi təcrübəsindən istifadə edilir. Bu standartlar, habelə bu sahədə müqayisəli standartlar tez-tez istinad etdiyimiz ARTICLE 19-un Defamasiyanın müəyyən olunması: ifadə azadlığı və şərəfin qorunmasına dair Prinsiplər(Defamasiyanın müəyyən olunması) məcmuəsində ehtiva olunmuşdur. Bu prinsiplər ifadə azadlığı üzrə üç rəsmi mandat BMT-nin fikir və ifadə azadlığı üzrə xüsusi məruzəçisi, ATƏT-in mətbuat azadlığı üzrə nümayəndəsi, ADT-nin ifadə azadlığı üzrə xüsusi məruzəçisi daxil olmaqla geniş beynəlxalq dəstək almışdır.

II. Azərbaycanın beynəlxalq öhdəlikləri

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir qətnaməsi olan Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsinin (ÜİHB) 19-cu maddəsi ifadə azadlığı hüququnu aşağıdakı şəkildə təminat altına alır:

Hər kəsin fikir və ifadə azadlığı hüququ vardır; bu hüquq maneçilik olmadan öz fikrinə malik olmaq və sərhədlərə baxmayaraq istənilən mətbuat vasitəsilə məlumat və ideyaları axtarmaq, almaq və yaymaq hüququnda ibarətdir.

ÜİHB-də ehtiva olunmuş bir çox hüquqlar, Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq Paktda onun müddəalarına hörmət edilməsini təmin etmək məqsədilə Tərəf Dövlətlərin üzərinə formal hüquqi öhdəliklər qoyularaq ətraflı işlənilmişdir. VSHBP ifadə azadlığı hüququna ÜİHB-nin 19-cu maddəsinə bənzər şəkildə təminat verir. Azərbaycan həm VSHBP-ni, həm də VSHBP-nin Birinci Fakultativ Protokolunu 1992-ci ildə ratifikasiya etmişdir. Azərbaycan həm də, Avropa Şurasının üzvüdür və üzv olma prosesinin bir hissəsi kimi 2002-ci ildə Avropa insan hüquqları Konvensiyasının ratifikasiyası da

daxil olmaqla, ölkədə ifadə azadlığının qorunmasını gücləndirilməsi məqsədilə öz üzərinə müxtəlif öhdəliklər götürmüşdür. Buna görə də, Azərbaycanın daxili hüquq sistemi və təcrübəsi AİHK-yə uyğun olmalı və AİHK-nin təfsiri və tətbiqiylə səlahiyyətləndirilmiş Avropa İnsan hüquqları məhkəməsinin yurisdiksiyasına tabe olmalıdır.

AİHK-nin 10-cu maddəsi ifadə azadlığı hüququna aşağıdakı şəkildə təminat verir.

Hər kəs (öz fikrini — tərc.) ifadə etmək azadlığı hüququna malikdir. Bu hüquqa öz rəyində qalmaq azadlığı, dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən hər hansı maneçilik olmadan və dövlət sərhədlərindən asılı olmayaraq, məlumat və ideyaları almaq və yaymaq azadlığı daxildir. Bu maddə dövlətlərin radioyayım, televiziya və kinematoqrafiya müəssisələrinə lisenziya tələbi qoymasına mane olmur.

Ifadə etmək azadlığına təminat yalnız çoxluğun fikir və baxışlarını əks etdirən formalara deyil, ifadənin bütün formalarına tətbiq edilir. Avropa insan hüquqları məhkəməsinin dəfələrlə bəyan etdiyi kimi:

Ifadə azadlığı [demokratik bir] cəmiyyətin əsas özüllərindən birini, onun tərəqqisinin və hər bir insanın inkişafı üçün əsas şərtlərdən birini təşkil edir. ... o yalnız müsbət qəbul edilən və ya .. heysiyyətə toxunmayan yaxud əhəmiyyətsiz məsələ kimi hesab edilən “məlumat” və ya “ideyalara” deyil, həmçinin Dövlətə və ya əhalinin bir qisminə heysiyyətə toxunan, sarsıdıcı və ya narahatedici “məlumat” və ya “ideyalara” da tətbiq edilə bilər. Plüralizmin, dözümlülüyün və açıq fikirliliyin, tələbləri belədir. Bunlarsız “demokratik cəmiyyət” yoxdur.

Onun effektiv demokratik idarəçilik üçün əhəmiyyətli olmasına baxmayaraq, ifadə azadlığı mütləq deyil və məhdudiyyətlərə məruz qala bilər. Bununla belə, ifadə azadlığı hüququna qoyulan istənilən məhdudiyyət sərt 3 hissədən ibarət meyar cavab verməlidir. Həm İnsan hüquqları komitəsi və həm də, Avropa insan hüquqları məhkəməsi tərəfindən təsdiq edilmiş bu meyar tələb edir ki, istənilən məhdudiyyət 1) qanunla nəzərdə tutulmalı 2) qanuni bir marağı qorumaq məqsədi üçün və 3) bu marağı təminat altına almaq üçün zəruri olmalıdır.

Hər hansı bir məhdudiyyətin zəruri hesab edilməsi üçün o ifadə azadlığını mümkün qədər az məhdudlaşdırmalı, dəqiqliklə sözü gedən məqsədə çatmaq üçün nəzərdə tutulmalıdır və özbaşına, ədalətsiz və ya ağlabatmayan mülahizələrə əsaslanmamalıdır. Qeyri-müəyyən və ya geniş müəyyən olunmuş məhdudiyyətlər, hətta onlar “qanunla nəzərdə tutulmuş” kriteriyasına cavab versələr belə, tamamilə qanuni marağı qorumaq üçün tələb olunandan kənara çıxdığına görə qəbul edilməzdirlər. Bu meyar AİHK-nin 10-cu maddəsinin 2-ci bəndində aşağıdakı şəkildə ifadə olunmuşdur:

Bu azadlıqların həyata keçirilməsi milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü və ya ictimai asayiş maraqları naminə, iğtişaşın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığın, yaxud mədəniyyətin mühafizəsi üçün, digər şəxslərin nüfuzu və hüquqlarının müdafiəsi üçün gizli əldə edilmiş məlumatların açıqlanmasının qarşısını almaq üçün və ya ədalət mühakiməsinin nüfuz və qərəzsizliyini təmin etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan müəyyən formallıqlara, şərtlərə, məhdudiyyətlərə və ya sanksiyalara məruz qala bilər.

Bu memorandumda toxunulmuş Azərbaycan hüquq müddəalarıyla əlaqədar, fakt odur ki, nüfuzun və başqalarının hüquqlarının qorunması ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaq üçün qanuni əsaslardır. Bütün bunlara baxmayaraq, üç hissədən ibarət meyar belə məhdudiyyətlərə tətbiq edilir və bu meyarın hər hansı

bir hissəsinə cavab verməyən istənilən məhdudiyət beynəlxalq standartlar baxımından qüsurlu olacaq və bununla Azərbaycanın hüquqi öhdəliklərini pozacaq.

III. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

12 noyabr 1995-ci il tarixində qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında ifadə azadlığını pozitiv müdafiəsini təmin edən bir çox maddələr vardır. 47-ci maddədə bəyan edilir :

1. Hər kəsin fikir və söz azadlığı vardır.
2. Heç kəs öz fikir və əqidəsini açıqlamağa və ya fikir və əqidəsindən dönməyə məcbur edilə bilməz.

45-ci maddə ana dilindən istifadə hüququna təminat verir, 50-ci maddə məlumat azadlığını tanıyır və 51-ci maddə yaradıcılıq azadlığına təminat verir. İfadə azadlığı hüququna qoyulan məhdudiyətlərə 47-ci maddənin 3-cü bəndində, 46-cı və 75-ci bəndlərində rast gəlinir. 47-ci maddənin 3-cü bəndi “ırqı, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik oyadan təbliğati” qadağan edir. Onun mətni VSHBP-nin 20-ci maddəsinin 2-ci bəndinə oxşardır, hansı ki, bəyan edir: “Ayrışeçkiliyə, düşmənçiliyə və ya zorakılığa təşviq edən milli, ırqı və ya dini nifrəti istənilən formada müdafiə qanun tərəfindən qadağan olunmalıdır.” Bu iki qrup müddəalar arasında diqqətəlayiq fərq odur ki, “sosial narazılıq və ədavət” “ayrışeçkilik, düşmənçilik və ya zorakılıq”-dan aşağı bir hədd təsbit edir, lakin bu tərcümə problemi ola bilər.

Şərəf və ləyaqəti müdafiə edən 46-cı maddə bəyan edir:

1. Hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır.
2. Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz.

Bu maddə, bu Memorandumda təhlil edilmiş, ifadə azadlığına məhdudiyətlər qoyan bir çox müddəaları qüvvətləndirir. Məsələn, Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsi şəxsin “şərəf, ləyaqət və işgüzar nüfuzunu” alçaldan məlumatın yayılmasına görə cəza nəzərdə tutur. 46-cı maddə şərəf və ləyaqət anlayışlarına istinad etməklə, bu sahədə beynəlxalq hüquqdan fərqlənir. Belə ki, AHİK-nin 10-cu maddəsinin 2-ci bəndi və VSHBP-nin 19-cu maddəsinin 3-cü bəndi başqalarının hüquqlarına və şərəfinə istinad edir. Bundan əlavə, Azərbaycan Ali Məhkəməsinin 7 sayılı Qərarına görə, 46-cı maddədə əks olunmuş “şərəf və ləyaqət”ə olan hüquq İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta (İSMHBP) əsaslanır.

ÜİHB və VSHBP-də olduğu kimi, Preambulasında insan ləyaqətinin insan hüquqlarının törəndiyi ümumi mənbə kimi qeyd edilməsinə baxmayaraq, İSMHBP-də şərəf və ləyaqət hüququnu tanıyan xüsusi, hüquqi baxımdan məcburi qüvvəyə malik olan heç bir müddəə yoxdur. İnsan ləyaqətinin bu anlayışı, xüsusi hüquqi müddəə üçün əsasdan daha çox, bütün insan hüquqları üçün fəlsəfi özlü kimi xidmət edərək, təbiət etibarilə son dərəcə ümumdür. Bu şəkildə, o, dəqiq tərifə malik deyil. Bundan əlavə, bu təhlildə müzakirə edilən Azərbaycanın qanunlarında şərəf və ləyaqət birlikdə istifadə edildiyindən, yuxarıda qeyd edilmiş beynəlxalq sənədlərin preambulalarında ümumi istinaddan daha çox, şərəflə bərabərləşdirilmiş ləyaqətin ayrı bir anlayışını təşkil edir. Bu vacibdir, çünki, beynəlxalq və Avropa hüququ birmənalı şəkildə ifadə azadlığına qoyulan məhdudiyətlərin qanunla nəzərdə tutulmasını və həddən artıq qeyri-müəyyən olmamasını tələb edir.

ARTICLE 19 belə bir fikir irəli sürür ki, “ləyaqət”, onun əsasında, ifadə azadlığına qoyulan xüsusi bir məhdudiyətə haqq qazandırmaq üçün olduqca qeyri-müəyyən bir hüquqi anlayışdır. Bu, şübhəsiz, yuxarıda qeyd edilən beynəlxalq sənədlərin preambulalarında istinad edilmiş və 7 sayılı Qərarla əlaqələndirilmiş terminin əslidir. Buna görə, Azərbaycanın məhkəmələri və hökumət aydınlaşdırmağa çalışmalıdır ki, bu Memorandumda təhlil edilmiş hüquqi müddəalar fərdin nüfuzunu müdafiə etmək

məqsədi güdür- hansı ki, şübhəsiz, ləyaqətdən daha çox şərəf anlayışına uyğun gəlir. Defamasiyanın Müəyyən Edilməsində qeyd edildiyi kimi:

Defamasiya haqqında qanunlara, onların həqiqi məqsədi və görünən təsiri fərdlərin-və ya iddia qaldırmaq və haqqında iddia qaldırmaq hüququ ilə hüquqi şəxslərin- cəmiyyətdə malik olduğu hörməti aşağı salmağa meyl etmək, onlara qarşı ictimaiyyətdə rişxənd və nifrət oyatmaq və ya onların ictimaiyyətdən gizlənməsinə və ya qaçmasına səbəb olmaq da daxil olmaqla, nüfuzunu ləkələməyə qarşı qorumaq olmadıqca, haqq qazandırılı bilməz.

Konstitusiyanın 75-ci maddəsi də Azərbaycanın Defamasiya haqqında müddələrinin bəziləri üçün konstitusion bir əsas təmin edir. Orada qeyd edilir: “Hər bir vətəndaş Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərinə-bayrağına, gerbinə və himninə hörmət etməlidir. Beynəlxalq hüquqa əsasən Dövlət rəmzlərinin hörmət edilməsini qorumaq per se (öz-özlüyündə) ifadə üzərinə qoyulan bir məhdudiyyətə haqq qazandıra bilməz. Eynilə, Konstitusiyanın 106-cı maddəsi bəyan edir ki, Prezidentin şərəf və ləyaqəti qanunla qorunur. Bu beynəlxalq hüquqda aydın şəkildə müəyyən edilib ki, misal üçün, Avropa insan hüquqları məhkəməsi tərəfindən dəfələrlə vurğulanı ki, ictimai xadimlər daha az deyil, daha çox tənqiddə məruz qalmalıdır (bax aşağıda V Bölmə). Buna görə də, prezident vəzifəsini xüsusi hüquqi müdafiə üçün ayıran bu konstitusiya müddəəsi beynəlxalq hüquq normaları ilə bir araya sığmır.

Bundan əlavə, və daha əsası odur ki, yuxarıdakı müddələrdən heç birinə yuxarıda II Bölmədə təsvir edildiyi kimi, ifadə azadlığına qoyulan məhdudiyyətlər üçün nəzərdə tutulan üç hissədən ibarət meyar tətbiq edilmir. Hüquqların nə vaxt və necə məhdudlaşdırıla bilinməsi və ya toqquşan hüquqların necə tarazlaşdırılması barədə 71-ci maddədə çox məhdud göstəriş vardır:

II. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırı bilməz.

III. Müharibə, hərbi vəziyyət və fəvqə`adə vəziyyət, habelə səfərbərlik e`lan edilərkən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaq şərti ilə qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırıla bilər. Həyata keçirilməsi məhdudlaşdırılan hüquq və azadlıqlar haqqında əhaliyə qabaqcadan mə`lumat verilir.

Bu müddələrdən görünür ki, 71-ci maddənin 3-cü bəndində göstərilən hallar istisna olmaqla, ifadə azadlığına məhdudiyyət qoyulmasını qadağan edir. Bununla belə, 46-cı maddə ilə qorunan şərəf və ləyaqətə olan hüququn 47-ci maddə ilə qorunan ifadə azadlığı hüququyla necə bərabərləndirilməsi barədə hər hansı bir göstəriş nəzərdə tutmur.

Bu qüsur, mənfəi fikrin ifadəsi olan tənqiddə konstitusion təminat verən, eyni zamanda mənfəi fikrin ifadəsinin başqa bir formasını təşkil edən təhqirin müdafiəsini rədd edən 57-ci maddənin 2-ci bəndiylə də həll edilməmişdir. Bu bənddə qeyd olunur:

II. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, habelə ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyətini və ya işini tənqid etmək hüququ vardır. Tənqiddə görə tə`qib qadağandır. Təhqir və böhtan tənqid sayıla bilməz.

Bu son dərəcə iki mənalıdır və məhkəmənin qorunan tənqid və qorunmayan təhqir arasında fərq qoya bilməsi üçün hər hansı bir əsas nəzərdə tutmur. Bundan əlavə, ARTICLE 19 tərəfindən nəzərdən keçirilmiş məhkəmə qərarları, əlavə cüzi göstərişlər nəzərdə tutur. “Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 21-ci və 23-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” Konstitusiya Məhkəməsinin 31 may 2002-ci tarixli qərarında qəbul edilir ki, bir hüquq

müddəsinin tətbiqi mütləq şəkildə “digər hüququn (hüquqların)”-bu halda AHİK-in 10-cu maddəsi- məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutmamalıdır. Lakin, Məhkəmə ayrı-ayrı işlər üzrə hüquqlar arasında “mütənasibliyə” riayət edilməsini xatırlatmaq xaricində, yarışan hüquqlar arasında tarazlığın necə müəyyən olunması barədə bir şey demir.

Yekun fikir odur ki, bu konstitusion təminatlar nüfuzun qorunması məqsədləri üçün ifadə azadlığına qoyulan məhdudiyyətlərin beynəlxalq hüquqla tələb olunduğu kimi zəruri hədlərini müəyyən edə bilmir. Xüsusilə, Konstitusiya ifadə azadlığına qoyulan məhdudiyyətlərin üç hissədən ibarət meyara cavab verməsini təmin etmir.

Təvsiyələr:

- Konstitusiyanın 46-cı maddəsi nüfuzun qorunması hüquqlarına xüsusi istinad etməlidir və ya ləyaqətin daha çox qeyri-müəyyən və qeyri-səlis anlayışına əsaslanmaqdan sonra, bu tərzdə təfsir olunmalıdır.
- İfadə azadlığını qorumağın yüksək bir səviyyəsini təmin edən SVHBP-nin 20-ci maddəsinin 2-ci bəndinin ifadə tərzinin daxil edilməsi üçün 47-ci maddənin 3-cü bəndində düzəliş edilməlidir.
- 75-ci və 106-cı maddələr çıxarılmalıdır.
- ifadə azadlığına qoyulan bütün məhdudiyyətlər II Bölmədə təsvir edilmiş üç hissədən ibarət meyara tabe olmalıdır və bu meyarı əks etdirmək üçün 71-ci maddədə və 57-ci maddənin 2-ci bəndində düzəliş edilməlidir.

IV . Mülki Məcəllə

Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsi “Şərəfin, ləyaqətin və işgüzar nüfuzun müdafiəsi” başlığı daşıyır və altı müddədən ibarətdir.

23-cü maddənin 1-ci bəndi bütün fiziki şəxslərə “onun şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən, şəxsi həyatının sirtini və ya şəxsiyyət toxunulmazlığını pozan” məlumatların məhkəmə qaydasında təkzib olunmasını tələb etmək hüququ verir, bu şərtlə ki, həmin məlumatları yaymış şəxs onların həqiqətə uyğun olduğunu sübuta yetirməsin. Yayılmış məlumat həqiqətə uyğun olduqda, lakin “natamam dərc edilmişsə, eyni qayda əldə edilə bilər. Nəhayət, “marağı olan şəxslərin” tələbi ilə fiziki şəxsin şərəf və ləyaqətinin müdafiəsinə onun ölümündən sonra da yol verilir.

23-cü maddənin 2-ci bəndi nəzərdə tutur ki, əgər şəxsiyyəti ləkələyən məlumat kütləvi informasiya vasitələrində yayılmışdırsa, həmin kütləvi informasiya vasitələrində də təkzib edilməlidir. Əgər göstərilən məlumatlar rəsmi sənəddə dərc edilmişdirsə, həmin sənəd dəyişdirilməlidir.

23-cü maddənin 3-cü bəndi kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən “qanunla qorunan mənafelərinə toxunulmuş” fiziki şəxslərə həmin kütləvi informasiya vasitələrində öz təkzibini dərc etməsi hüququ verilir.

23-cü maddənin 4-cü bəndi, fiziki şəxsə şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən məlumatların yayılması nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsinə tələb etmək hüququ verir. 23-cü maddənin 5-ci bəndi müəyyən edir ki, əgər fiziki şəxsin şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən məlumatları yaymış şəxsi müəyyənləşdirmək mümkün deyildirsə, məlumatın subyektinin həmin məlumatların həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar sayılmasını tələb edə bilər.

Nəhayət, 23-cü maddənin 6-cı bəndi işgüzar nüfuzun qorunması ilə əlaqədar hüquqları hüquqi şəxslərə də şamil edir.

Təhlil

Bu müddəalar ilə əlaqədar bir sıra problemlər vardır. Birinci, onlar təkzib etmə hüququnun təcürbədə necə həyata keçirilməsiylə əlaqədar xüsusi kriteriya müəyyən edə bilmir. Mülki Məcəllənin Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun əlaqədar müddəalarına heç bir istinadın olmamasına baxmayaraq, daha əvvəl III Bölmədə istinad edilmiş Ali Məhkəmənin 7 sayılı Qərarı açıq şəkildə qeyd edir ki, Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanun və onun təkzib hüququnun icrasıyla bağlı müddəaları Mülki Məcəllədə əks olunmuş təkzib hüququnun həyata keçirilməsi üçün tətbiq edilə bilən normalardır. Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanununun VI Fəslə bununla əlaqədar bəzi normalar müəyyən edir, lakin bunlar çox güman ki, Kütləvi informasiya vasitələrinə tətbiqlə məhdudlanır. Bundan əlavə, Məhkəmənin 8-ci bənddəki “şərəf və ləyaqətin ləkələnməsinin” olub olmamasından asılı olmayaraq, mətbuat sadəcə bir şəxsin maraqlarına toxunursa, təkzib hüququnun ortaya çıxdığını bildirən bəyanatı 23-cü maddənin 3-cü bəndinin geniş formulirovkasına uyğun gəlməsinə baxmayaraq narahatedici bir haldır.

İkinci, nəyin “natamam məlumat” təşkil etdiyi barədə heç bir göstəriş yoxdur. Bu termin çox geniş təfsir oluna bilər. Məsələn, demək olar ki, öz-özlüyündə düzgün olan maddədən insanların çıxara biləcəyi müxtəlif nəticələri ehtiva edə bilər. Bu, heç olmasa, sözü gedən maddənin hadisələri faktiki olaraq, açıq şəkildə yanlış bir fikir yaratmağa yönəltmək şəklinə təqdim etdiyi vəziyyətlərlə məhdudlaşmalıdır.

Üçüncü, bu müddəa faktın təsdiq edilməsi ilə fikrin bildirilməsi arasında heç bir fərq qoymur. Fikrin bildirilməsi Azərbaycan hüququna görə heç bir xüsusi qorumağa malik deyil və Ali Məhkəmənin 7 sayılı Qərarında bildirilir ki, mənfi fikrin ifadəsi şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələnməsini təşkil edə bilər. Bu Avropa insan hüquqları məhkəməsinin məhkəmə praktikası ilə açıq ziddiyyət təşkil edir, hansı ki, bir sıra hadisələr üzrə faktın və fikrin bildirilməsi arasında fərq qoyur. Məsələn, fikir bəyanlarının həqiqət olmasını sübut etmək mümkün deyil, ancaq, bunun Mülki Məcəllə ilə tanınmadığı görünə bilər. Avropa Məhkəməsinin tez-tez qeyd etdiyi kimi:

Təcürbədə, Məhkəmə faktın bəyanı ilə dəyərləndirmə arasında fərq qoyur. Faktların mövcudluğu göstərilə bilindi halda, dəyərləndirmələrin həqiqətə uyğunluğu sübut etmək mümkün deyil. Dəyərləndirmənin həqiqiliyini sübut etmək tələbini yerinə yetirmək qeyri-mümkündür və öz-özlüyündə, bu (ifadə azadlığına) hüququn əsas bir hissəsi olan fikir azadlığını pozur.

Bundan əlavə, fikir bəyanlarına geniş azadlıq verilməsi gərəkdə qəbul edilir. ARTICLE 19 o fikirdədir ki, belə bəyanatlar heç vaxt defamasiya görə məsuliyyətə səbəb olmamalıdır. Avropa insan hüquqları məhkəməsi bundan uzağa getməmişdir. O hesab edir ki, dəyərləndirmələri ifadə etmək azadlığı tamamilə qandallardan azad olmamışdır. Bununla belə, təcürbədə, Məhkəmə fikir bəyanlarına əhəmiyyətli bir dərəcədə hərəkət azadlığı verir. Məsələn, Dichand və digərləri Avstriyaya qarşı məhkəmə işində, Məhkəmə vurğuladı ki, müzakirə mühüm ictimai əhəmiyyətli bir məsələ barədə olub və xatırladı:

Bu həqiqətdir ki, kiçik bir faktiki əsasla müraciətlər qüvvətli, polemik dildə kəskin tənqid dərc edilmişdir. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, ifadə azadlığı hüququ heysiyyətə toxunan, sarsıdan və ya narahat edən məlumat və ideyaları da müdafiə edir.

Dördüncü, qeyd edildiyi kimi, 23-cü maddənin 1-ci bəndində defamasiyada ittiham olunan cavabdehlər üçün həqiqət bir müdafiə vasitəsi kimi nəzərdə tutulur. Bu Defamasiya Müəyyən Olunmasına qismən uyğun gəlir, hansı ki, nəzərdə tutur ki, heç kim həqiqət hesab edilən bəyana görə məsuliyyət daşımamalıdır. Bununla belə, Mülki Məcəllə sübut etmə yükünü tamamilə cavabdehin üzərinə qoyur. Bu mövqe, Ali Məhkəmənin 7 sayılı Qərarında da təsdiq edilmişdir. Bu, xüsusilə ictimai əhəmiyyətli

məsələlərə dair bəyanatlarla əlaqədar inkişafda olan beynəlxalq təcrübə ilə bir araya sığmır. Defamasiya Müəyyən olunmasının 7(b) prinsipində ifadə edildiyi kimi:

İctimai əhəmiyyətli məsələlərə dair bəyanatlarla əlaqədar işlərdə iddiaçı hər hansı bir bəyanatın həqiqətə uyğun olmamasını və ya defamasiya olduğu iddia edilən faktın məsuliyyətə səbəb olduğunu sübut etmək yükünü daşıyır.

Beşincisi, 23-cü maddə, defamasiya iddiaları üçün mümkün olan müdafiələrlə əlaqədar ciddi şəkildə qüsur vardır hal-hazırda, sözü gedən məlumatın həqiqiliyini sübut etmək imkanı məhdudlaşmış,.

Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsində tanınmamış vacib müdafiələrdən biri, bəzi yurisdiksiyalarda “ehtiyatlılıq” və ya “vicdanlılıq” kimi tanınmış ağlabatan nəşrdir. Bu müdafiəyə görə, onlar ictimai əhəmiyyətli məsələ barədə bəyanat dərc edərkən rəşional şəkildə hərəkət etdiklərini əsaslandırırsalar, Defamasiya məlumatları dərc etməkdə ittiham olunmuş cavabdehlər məsuliyyətə qarşı qorunurlar. Bu müdafiə, xüsusilə, vəzifəsi cəmiyyətin ictimai əhəmiyyətli məsələlərdən xəbərdar olmaq və bilmək hüququnu təmin etmək olan və iddia edilən hər bir faktın düzgünlüyünü ətraflı yoxlamaq imkanı olmayan mətbuat üçün əhəmiyyətlidir. Avropa insan hüquqları məhkəməsi, hətta qeyri-səlis bəyanatların kontekstində ifadə azadlığı hüququnun pozulmasını taparaq, qeyd etmiş ki, qəbul edilmiş peşə standartlarına uyğun olaraq hərəkət etdikdə, səmərəlilik meyarı bir qayda olaraq, təmin olunacaq.

Əlavə olaraq, 23-cü maddə bəzi şəraitlərdə edilmiş bəyanatları məsuliyyətdən azad etmir. Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanun bu növ azadolmaları ehtiva edir(bax,VI Bölmə), ancaq, qeyd edir ki, bu mətbuata tətbiqlə məhdudlaşır və digərlərinə ifadə azadlığı hüquqlarının həyata keçirilməsinə yardım etmir. Defamasiyanın Müəyyən Olunmasının 11-ci Prinsipi Defamasiya olduğu zaman məsuliyyətə qarşı qorunmalı olan bəyan növlərini müəyyən edir.

a) Bəyanatların bəzi növləri Defamasiya haqqında qanuna görə heç vaxt məsuliyyətə səbəb olmamalıdır. Ən azı bunlar:

- i. açıq müzalirələrdə və komitələrdə və ya qanunvericilik komitələrinə ifadə vermək üçün çağırılmış şahidlər tərəfindən edilmiş bəyanatlar daxil olmaqla, qanunvericilik orqanlarında işin gedişi zamanı edilmiş hər hansı bəyanat;
- ii. yerli dövlət hakimiyyət orqanlarında işin gedişi zamanı, həmin orqanların üzvləri tərəfindən edilmiş bəyanatlar;
- iii. məhkəmə işinin istənilən mərhələsində (ara və işə ilkin baxış prosesləri daxil olmaqla) işə birbaşa cəlb olunmuş istənilən şəxs (hakimlər, tərəflər, şahidlər, vəkil və jürinin üzvləri də daxil olmaqla) tərəfindən edilmiş bəyanat, bəyanatın işə hər hansı bir formada bağlılığı olduqca;
- iv. həqiqət komissiyaları da daxil olmaqla, insan hüquqlarının sui-istifadə hallarını araşdırmaq və ya təhqiqatını aparmaq üçün rəşmi səlahiyyəti olan orqan qarşısında edilmiş hər hansı bəyanat;
- v. dərc edilməsi qanunverici bir orqan tərəfindən sifariş edilmiş istənilən sənəd;
- vi. yuxarıda (i)-(v) bəndlərində təsvir edilmiş materialın ədalətli və düzgün məruzəsi; və
- vii. açıq istintaq, xarici məhkəmə və ya qanunverici orqan və ya bir beynəlxalq təşkilat vasitəsilə çap olunmuş rəşmi sənədlər kimi, materialın rəşmi statusu, o materialın yayılmasına haqq qazandırdıqda, materialın ədalətli və düzgün məruzəsi;

(b) qərəzli, pis niyyətlə və ya düşmənçilik niyyətiylə edildiyi görünmədikcə, bəyanatların bəzi növləri məsuliyyətdən azad olmalıdır. Bunlar hüquqi, mənəvi və ya ictimai vəzifə və ya maraqların yerinə yetirilməsi zamanı edilmiş bəyanatları da ehtiva edir.

Avropa insan hüquqları məhkəməsinin, bu tip bəyanatların heç vaxt məsuliyyətə səbəb olmamalı və ya çox nadir hallarda məsuliyyətə səbəb olmalı olduğunu qəbul edən bir çox qərarları vardır.

Nəhayət, 23-cü maddə “təqsirsiz yayma”nın müdafiəsini nəzərdə tutmur, hansı ki, məsələn, internet üzərindən nəql etdikləri bütün məlumatların məzmununun doğruluğunu yoxlamaq imkanı olmayan internet xidməti provayderlərinə tətbiq edilirdi.

Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsi ilə əlaqədar altıncı problem, bu növ ümumi müddəa bir sıra mülki hüquq pozuntuları üçün Mülki Məcəllənin başqa bir yerində əks olunmasına baxmayaraq, qarayaxmaya görə məhkəməyə müracət etmək üçün iddia müddətinin nəzərdə tutulmamasıdır. Onların əsaslandığı bəyanatların yayılmasından uzun zaman sonra məhkəmə işlərinin başlamasına yol verməklə, əlaqədar şəxslərin lazımı müdafiə təşkil etmək qabiliyyətinə xələl gətirir və cavabdehlərin ifadə azadlığı üzərində qorxunc təsirə malik olur. Defamasiya Müəyyən Olunmasının bir sıra məhkəmə təcrübələrində qəbul edilmiş və/və ya tövsiyə edilmiş həll yolu olan istisna hallar olmadıqda, defamasiya üçün iddia müddətinin bir il olmasını təklif edir.

Nəhayət, məqsədi və ya təsiri fərdlərin malik olmadığı və ya artıq malik olmadığı nüfuzlarının ləkələnməsinə qarşı qorumaq olan defamasiyaya dair qanunlara haqq qazandırılı bilməz. Bəlkə, hətta daha vacibi, qohumların və digərlərinin, adlarından iddia qaldırmağa icazə vermək üçün, ölmüş şəxsin nüfuzunda kifayət qədər marağı olmamasıdır.

Ali Məhkəmənin 7 sayılı Qərarı

Bu Qərara yuxarıda bir çox hallarda istinad edilmişdir. Bundan öncə söylənilmiş fikirlərə əlavə olaraq, ARTICLE 19 bu qərarla bağlı aşağıdakı qeydlərə malikdir. Birincisi, o bəyan edir ki, mənfi fikir məsuliyyət cəlb edilməyə əsas ola bilər, daha sonra qeyd edir ki, qüsuruları tənqid etmək məsuliyyətə cəlb olunmağa əsas ola bilməz. Bu ikisinin arasında fərq, məsələn müəyyən qarışıqlıq vəziyyətində qoyaraq, ətraflı işlənilməmişdir. Bir qismi dövlət siyasətiylə əlaqədar istifadə edildikdə, “qüsurulara” aid olan və digər qismi aid olmayan fikirlər iyerarxiyasını nəzərdə tutmaq açıq şəkildə subyektiv bir termin görünərdi.

İkincisi, Mülki Məcəlləyə görə mənəvi zərərə görə iddiaya verilə biləcək təminatın məbləğinə gəlincə, Məhkəmə cavabdehin üzərinə əqləbatan olmayan təminatların qoyulmasının mümkünliyünü açıq qoyaraq, pul cəzası üçün yuxarı hədd müəyyən etmir. ARTICLE 19 Azərbaycanın Avropa Şurasına qoşulmasından iki il əvvəl olmuş bu narahatedici qərardan kəskin nəticələr çıxarmaq istəmir və sonrakı qərarlar AİHK-nin 10-cu maddəsinə istinad etməyə başlamışdır. Bununla belə, biz qəti olaraq, o fikirdəyik ki, Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsinin tətbiqi məhkəmələr tərəfindən yenidən müraciət edilməyə ehtiyac duyacaqdır.

Tövsiyələr:

- təkzib hüququnun məzmunu Mülki Məcəllədə müəyyən olunmalı və yuxarıda bu Memorandumun VI Bölməsində müzakirə olunmuş prinsipləri əks etdirməlidir.
- “natamam məlumat” termini yalnız faktın yanlış bəyanat təşkil etməyə gətirib çıxaran bəyanatları ehtiva etmək məqsədilə müəyyən olunmalıdır.
- Mülki Məcəllə faktın bəyanı ilə fikrin bəyanı arasında fərq qoymalıdır. Fikrin bəyanı şərəf və ləyaqəti ləkələdiyi üçün məsuliyyətə cəlb olunmağa əsas olmamalı, lakin, heç olmasa, Avropa insan hüquqları məhkəməsinin qərarlarına uyğun olaraq, onlar əlavə himayə altına alınmalıdır.

- Cavabdehlər ictimai əhəmiyyətli məsələlərlə əlaqədar defamasiya məlumatların həqiqətə uyğunluğunu sübut etmək öhdəliyini daşıyamalıdırlar.
- Mülki Məcəlləyə ağılabatan dərclərin və təqsirsiz yaymaların müdafiələri daxil edilməlidir. Əlavə olaraq, Məcəllə tanınmalıdır ki, bəzi bəyanatlar məsuliyyətə cəlb edilməyə əsas olmayacaq və ya yalnız məhdud hallarda məsuliyyətə cəlb edilməyə əsas olacaq.
- Mülki Məcəlləyə, əgər bu vaxtadan edilməyibsə, 23-cü maddəyə görə iddia müddətləri daxil edilməlidir. Bu müddət dərc edilmə tarixindən etibarən bir ili keçməməlidir.

V. Cinayət Məcəlləsi

Cinayət Məcəlləsinin 147-ci, 148-ci və 323-cü maddələri hər hansı bir yolla şəxsin və ya 323-cü maddə isə Azərbaycan Respublikasının Prezidentin şərəf və ləyaqətinə zərər vuran məlumatın yayılmasını qadağan edir.

147-ci maddənin 1-ci bəndində qeyd edilir ki, “hər hansı bir şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələyən və ya onu nüfuzdan salan məlumatları kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində yaymaqdan” ibarət olan böhtan “şərti maliyyə vahidinin” 500 mislinədək miqdarda cərimə ilə və ya 240 saatadək müddətə “ictimai işlər” və ya bir ilədək “islah işləri” və ya altı ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılacaq. böhtan “ağır və ya xüsusilə ağır” cinayətdə ittiham etməklə “əlaqədar olduqda” 147-ci maddənin 2-ci bəndi islah işləri və azadlıqdan məhrum etmə cəzalarını ikiqat artırır.

148-ci maddədə nəzərdə tutulur ki, təhqirlərin yayılması da cərimə, ictimai işlər, islah işləri və azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılacaq. Bu cəzaların sərtliyi, cərimənin miqdarının şərti maliyyə vahidinin 300 misli və 1000 misli arasında dəyişə bilməsi istisna olmaqla, 147-ci maddəylə eynidir. Təhqir “kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətini nalayiq formada qəsdən alçaltma” kimi müəyyən olunub.

Nəhayət, 323-cü maddənin 1-ci bəndində qeyd olunur:

Azərbaycan dövlətinin başçısının-Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin şərəf və ləyaqətini kütləvi çıxışda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində ləkələmə və ya alçaltma şərti maliyyə vahidi məbləğinin beş yüz mislindən min mislinədək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya eyni müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

323-cü maddənin 2-ci bəndi azadlıqdan məhrum etmə müddətini, bəyanat “ağır və ya xüsusilə ağır” cinayətdə ittiham etməkdən ibarət olduqda iki ildən beş ilədək artırır.

Təhlil

Bu sahədə inkişaf etməkdə olan beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, ARTICLE 19, o fikirdədir ki, Defamasiyaya dair cinayət qanunvericiliyi ilə tənzimlənməməlidir, yalnız mülki və inzibati sanksiyalara məruz qalmalıdır və ya özünü-idarəetmə mexanizmi vasitəsilə tənzimlənməlidir.

Defamasiya cinayətinin öz-özlüyündə ifadə azadlığı hüququnu pozduğunu bildiren prinsipi dəstəkləyən güclü və artmaqda olan hüquq orqanları vardır. Məsələn, VSHBP-nin implementasiyasına nəzarət edən BMT-nin insan hüquqları komitəsi Defamasiya a görə cinayət cəzalarına dair mütəmadi ölkə məruzələrinin müzakirəsi çərçivəsində dəfələrlə öz narahatlığını ifadə etmişdir.

Bənzər şəkildə, BMT-nin Fikir və İfadə Azadlığı üzrə Xüsusi məruzəçi 2000-ci il, yenidən 2001-ci il Hesabatında Dövlətləri defamasiya dair bütün cinayət qanunlarını, defamasiya dair mülki qanunvericiliyin lehinə ləğv etməyə çağırmışdı. Hər il, İnsan hüquqlar üzrə Komissiya, ifadə azadlığı haqqında qətnaməsində “böhtan və defamasiya cinayəti barədə hüquqi müddəalardan sui-istifadələrə” görə narahatçılığını qeyd edir.

Eyni tərzdə, ifadə azadlığına köməklik göstərmək nəzərdə tutulmuş üç xüsusi beynəlxalq mandat – BMT-nin xüsusi məruzəçisi, ATƏT-in Mətbuat azadlığı üzrə nümayəndəsi və ADT-nin ifadə azadlığı üzrə xüsusi məruzəçisi- 1999-cu ildən bəri hər il toplanmışlar və hər il onlar müxtəlif ifadə azadlığı məsələlərinə toxunan Birgə bəyannamə dərc etmişlər. Noyabr 1999-cu il, noyabr 2000-ci il və yenidən dekabr 2002-ci il tarixli birgə Bəyannamələrində, onlar Dövlətləri Defamasiyaya dair cinayət qanunlarını ləğv etməyə çağırmışdır. 2002-ci il bəyanatında deyilir:

Defamasiya cinayəti ifadə azadlığına qoyulan haqq qazandırılıla bilən məhdudiyyət deyil; Defamasiya dair bütün qanunlar ləğv olunmalı və lazım olan yerdə Defamasiya dair müvafiq mülki qanunlarla əvəz edilməlidir.

Qəribə də olsa, Avropa insan hüquqları məhkəməsi defamasiya cinayətinin üzərindən heç vaxt xətt çəkməmişdir və defamasiya cinayətlərinə görə hökmləri tanıyan kiçik sayda işləri vardır. Bütün bunlara baxmayaraq, Məhkəmə açıq şəkildə etiraf etdi ki, defamasiya cinayəti ilə əlaqədar ciddi problemlər vardır; o, tez-tez defamasiya cinayəti ilə ittiham olunma ilə əlaqədar Castells İspaniyaya qarşı məhkəmə işindən götürülmüş aşağıdakı bəyanatı təkrar etmişdir:

Hökumətin tutduğu hakim mövqe, cinayət işi qaldırmaq üçün müraciət edərkən xüsusilə, müxalifətin və ya mətbuatın haqsız hücumlarına və tənqidlərinə cavab vermək üçün digər vaistələr mövcud olduqda təmkinlilik göstərməsini zəruri edir.

Hətta cəzalar maliyyə cəzası olduqda, Məhkəmə bunları, bir sıra işlərdə, yenə də ifadə azadlığına qoyulan qeyri-qanuni məhdudiyyətlər hesab etmişdir. Məhkəmə tərəfindən baxılmış defamasiya dair lap birinci işdə, Lingens Avstriyaya qarşı işində qeyd etdi:

Müəllif üzərinə qoyulan cəza... senzuranın bir növü deməkdir, hansı ki, onu, gələcəkdə, çox güman ki, bu növ tənqidlər etməkdən çəkindirərdi... Siyasi debat çərçivəsində, belə bir hökm, jurnalistləri cəmiyyətin həyatına toxunan məsələlərin ictimaiyyət tərəfindən müzakirəsinə öz tövhəsini verməkdən, çox güman ki, çəkindirərdi. Belə bir cəza, hökmən, mətbuatın məlumat tədarükçüsü və ictimai gözetçi kimi vəzifəsini yerinə yetirməyinə mane olur.

Bu orqanlar tərəfindən, habelə müxtəlif milli məhkəmələr tərəfindən defamasiya cinayətiylə əlaqədar ifadə olunmuş başlıca narahatçılıq vurulmuş hər hansı bir zərərli mütənasib olmayan cinayət cəzalarının qorxunc nəticəsidir. Əlavə olaraq, qeyd edilir ki, əksər dövlətlərin mülki qanunlarında defamasiyaya görə artıq cəza nəzərdə tutulmuşsa və bu qanunlar nüfuza vurulan zərərin əvəzini verməkdə təsirlidirsə, paralel olaraq, cinayət müddəalarına ehtiyac yoxdur.

Azərbaycanın Cinayət Məcəlləsindəki müddəalar və digər defamasiyaya dair cinayət hüquq normaları qeyri-mütənasib və lüzumsuzdur. Bu müddələrin tətbiqi ilə əlaqədar dəqiq qaydalar barədə bizim məlumatımız yoxdur. Lakin, bütün cinayət hüquq normaları kimi, onlar hüquq pozuntusunu sübut etmək yükünü açıq şəkildə, iddiaçı tərəfin üzərinə qoymalı və bütün ünsürlərin cinayət prosessual normaları əsasında, hər hansı bir ağlabatan şübhə olmadan, sübut olunmasını tələb etməlidir. Bundan əlavə, cinayət hüququnun ümumi hissəsinə uyğun olaraq, məsuliyyət anlaqlılıqdan və ya mena readan (təqsirdən) asılı olmalıdır. Bu halda, bəyanatın həqiqətə uyğun olmadığını bilməsi və defamasiya edilmiş şəxsə zərər vurmaq barədə xüsusi niyyətin olmasıdır.

Mövcud cəzalar -xüsusilə azadlıqdan məhrum etmə təhlükəsi- hüquq pozuntusuna açıq şəkildə qeyri-mütənasibdir. Cinayət sanksiyaları qorxusu labüd olaraq, sağlam ictimai müzakirəyə maneçilik törədir, bununla, mühüm siyasi çıxışları boğaraq demokratiyaya ciddi şəkildə xələl gətirir. Bundan əlavə, azadlıqdan məhrum etmə- hüquq normaları ilə nəzərdə tutulmuş- əsas insan hüququnu poza çox sərt bir cəzadır.

Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsi də, fikir ifadələrini cəzalandırdığına görə tənqiddə açıqdır. Yuxarıda IV Bölmədə artıq müzakirə edildiyi kimi, fikir ifadələrinə həm beynəlxalq hüquq, həm də, bir çox milli qanunvericiliklər tərəfindən xüsusi status verilmişdir.

323-cü maddə ifadə azadlığı hüququnun bir pozuntusunu təşkil edir, çünki, bir dövlət vəzifəli şəxsinə, Prezidentə xüsusi hüquqi müdafiə nəzərdə tutur. Beynəlxalq hüquqda açıq şəkildə müəyyən olunmuşdur ki, dövlət rəsmiləri tənqiddə daha az deyil, əksinə daha çox dözməli və Defamasiya dair qanunlardan adi vətəndaşlardan daha böyük müdafiə əldə etməməlidirlər. Demokratiya siyasi xadim və institutların açıq müzakirəsindən asılıdır və dövlət rəsmilərinin nüfuzu üçün yüksək standartlar və ya dövlət rəsmilərinə defamasiya etmiş cavabdehlər üçün yüksək cəzalar nəzərdə tutan qanunlar ifadə azadlığı üzərində qorxunc mənfə təsirə malikdir. Lingens Avstriyaya qarşı məhkəmə işində bildirdiyi kimi:

Ayrıca fərdə nisbətən, bir siyasətçi üçün qəbul edilə bilən tənqidin hədləri .. daha genişdir. Ayrıca fərddən fərqli olaraq, siyasətçi özünü labüd olaraq və bilə-bilə hər bir sözünün və hərəkətinin azad jurnalistlərin və ictimaiyyətin sıx incələməsinə açıq tutur və buna görə də, daha böyük dərəcədə dözümlülük nümayiş etdirməlidir.

Bu prinsip dövlət xadimi statusunda çıxış edən dövlət rəsmilərinin tənqidi ilə məhdudlaşmır, xüsusi və ya işgüzar məsələlərə də şamil edilir. Bu, həmçinin rəsmilərlə əlaqədar olmayan, lakin ictimai maraq kəsb edən bəyanatlara da tətbiq edilir.

323-cü maddənin yaratdığı ifadə azadlığı pozuntusunun sərtliyini, 147-ci maddədən fərqli olaraq, məlumatın həqiqətə uyğun olmaması və məsuliyyətin 148-ci maddənin tələb etdiyi kimi, “nalayiq formada ifadə olunmuş” mübahisəli bəyanat olması şərtinin olmaması faktı ağırlaşdırır.

Bu müddəanın Prezidentin fəaliyyətinin tənqidinə tətbiq edilməməsinə bəyan edən 323-cü maddənin sonundakı “Qeyd”, cavabdeh üçün mübahisəli bəyanatın Prezidentin adamı tərəfindən deyil, Prezident tərəfindən edilmiş hərəkətlərlə bağlı olduğunu iddia etmək imkanı yaratmasına baxmayaraq, çox böyük faydası yoxdur. Bu qeyd, ehtimal ki, yuxarıda III Bölmədə müzakirə edilmiş Konstitusiyanın 57-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsaslanır.

- o Cinayət Məcəlləsinin bu müddələrin tərkibində bəzi ikimənalı anlayışlar və terminlər vardır. Bunların bəzilərinin yanlış tərcümə nəticəsində ola bilməsini qəbul etməmizə baxmayaraq, bunlar ya aydınlaşdırılmalı, ya da çıxardılmalıdır. Məsələn, artıq qeyd edildiyi kimi, 148-ci maddədə qeyd edilir ki, bir bəyanatın bir təhqir kimi tövsif etmək üçün o, “nalayiq formada ifadə olunmalıdır”. Bu çox subyektivdir. 147-ci və 323-cü maddələr “ağır və ya xüsusilə ağır” cinayətlərə istinad edir. Bütün cinayətlərin ağır olması mübahisəlidir və bu terminlər açıq şəkildə ikimənalıdır; variantlar zorakılıq cinayətləri və ya müəyyən səviyyədə cəzaya səbəb olan cinayətlər ola bilərdi.

Nəhayət, Defamasiya dair mülki qanunlarla əlaqədar yuxarıda qeyd edildiyi kimi, cavabdehlər cinayət hüquq normalarında olmayan bir sıra müdafiələrdən faydalanmalıdırlar.

Təvsiyələr:

- 147-ci, 148-ci və 323-cü maddələr Azərbaycan Cinayət Məcəlləsindən çıxarılmalıdır.
- Hüquq normalarından hər hansı birinin saxlanması halında, aşağıdakı dəyişikliklər edilməlidir:
 - o Bu hüquq pozuntularının təhqiqatı, sübut etmə öhdəliyi və standartıyla, habelə anlaqlılıqla bağlı əsas cinayət hüquq normalarına uyğun olmalıdır;
 - o Defamasiya üçün azadlıqdan məhrum etmə və ya digər sərt cinayət sanksiyaların verilməsi imkanı olmamalıdır;
 - o vurulmuş zərərle verilən cəza arasında ciddi mütənasiblik tələb olunmalıdır;
 - o cəzalarla əlaqədar aydın təlimatlar müəyyən olunmalıdır;
 - o ikimənalı ifadə tərzini aradan qaldırılmalı və ya aydınlaşdırılmalıdır.

VI. Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanun

Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunda bir sıra normalar defamasiya və ya nüfuzdan salma məsələsi ilə əlaqədardır.

10-cu maddə “Kütləvi informasiya azadlığından” sui-istifadə sayılan bir sıra əməlləri müəyyən edir və qadağan edir. “Mö`təbər mənbə adı altında vətəndaşların şərəf və ləyaqətini alçaldan şayiələr, yalan və qərəzli yazılar çap etdirmək..... [və] böhtan atmaq, yaxud digər qanunazidd əməllər törətmək” Bunların arasındadır.

Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun 62-ci maddəsində həqiqətə uyğun olmayan mə`lumatın kütləvi informasiya vasitəsində yayılmasına görə redaktor və ya jurnalistin məsuliyyətdən azad edilmə hallarını sadalanır:

- 1) rəsmi dövlət orqanları və ya onların mətbuat xidmətləri tərəfindən yayılmışdırsa;
- 2) informasiya agentliklərindən və ya idarə, müəssisə, təşkilat, siyasi partiya və ictimai birliklərin mətbuat xidmətlərindən alınmışdırsa;
- 3) digər kütləvi informasiya vasitəsindən götürülmüş və təkzib olunmamışdırsa;

4) Milli Məclis deputatlarının, dövlət orqanlarının, bələdiyyələrin, idarə, müəssisə, təşkilat və ictimai birliklərin nümayəndələrinin, habelə siyasi xadimlərin və vəzifəli şəxslərin rəsmi çıxışlarında olduğu kimi təkrar edilmişdirsə;

5) canlı yayımla efirə gedən çıxışlarda deyilmişdirsə, yaxud bu Qanuna müvafiq surətdə redaktə edilməli olmayan mətnlərdə getmişdirsə, redaksiya (məs`ul redaktor), eləcə də jurnalist buna görə məs`uliyət daşımır.

10-cu maddə Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsinə və Cinayət Məcəlləsinin 147-ci və 148-ci maddələrinə bənzəyir və buna görə də, eyni qüsupurlardan əziyyət çəkir. Bundan əlavə, Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunda müəyyən olunmuş qadağa mətbuatı ayırır və sanksiyaların digər təbəqəsini onlar üçün ayrıca qoyur. Bu aydın deyil, lakin, iddia edilən eyni defamasiyanın çap edilməsinə görə mətbuatın bir üzvünün Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanuna, Mülki Məcəlləyə və Cinayət Məcəlləsinə görə məhkəmə işi və cəza ilə üzləşə bilməsi imkansız bir şey kimi görünür. Bu, redaksiyanın və jurnalistin Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunu pozaraq, ehtimal ki, defamasiya xarakterli material da daxil olmaqla, mə'lumatları açıqlamağa görə "mülki, inzibati, cinayət və digər məs`uliyət"lə üzləşəcəyini bəyan edən Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun 60-cı maddəsi ilə dəstəklənir.

Mülki və Cinayət Məcəllələrində defamasiyaya qarşı normaların artıq mövcud olduğundan, Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanununda əlavə normaya ehtiyac yoxdur və azas mətbuat üzərində qorxuducu təsirə malik ola bilən xüsusi sanksiyalar hədəsi kimi, bu yolla mətbuatı ayırmaq məqsəduyğun deyil. Bundan əlavə, sanksiyaların (mülki, cinayət, inzibati, "digər") üst-üstə yığılması səmərəsizdir və verilən hökmlərin ciddi şəkildə qeyri-mütənasib olma imkanını yaradır.

10-cu maddəyə əsasən, qaldırılan ittihamlara qarşı müdafiə nəzərdə tutan 62-ci maddə demək olar ki, tamamilə Mülki Məcəllə ilə əlaqədar yuxarıda IV Bölmədə müzakirə edilmiş Defamasiyanın müəyyən olunmasının 11-ci Prinsipinə uyğundur. Bununla belə, bu norma Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunda olduğundan məhdud tətbiq sahəsinə malikdir və beləliklə, Mülki Məcəlləyə və ya Cinayət Məcəlləsinə görə, və ya ən azı mətbuat işçisi olmayanlara qarşı irəli sürülmüş ittihamlara tətbiq edilmədiyini görünür.

Tövsiyələr

- Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanundan 10-cu maddə çıxarılmalıdır.
- 62-ci maddədə nəzərdə tutulmuş müdafiə bütün defamasiya dair işlərə şamil edilməlidir.

10-cu (48-ci maddənin) maddənin 1-ci bəndi gizli audio və video yazılardan, kino və foto çəkilişindən istifadə etməsini şəxsin və vətəndaşın bu barədə yazılı razılığının olduğu, habelə digər şəxsin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş "hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri tədbirlər görüldüyü" hallarla məhdudlaşdırır. Alternativ olaraq, istifadəyə icazə üçün məhkəmənin qərarı əldə edilə bilər.

Bu norma, təhqiqatçı jurnalizmin mümkünlüyünə maneə yaradaraq, gizli lent yazılarının və vizual təsvirlərin istifadəsini əhəmiyyətli dərəcədə qadağan edir. Razılıq əldə edilərsə, hərəkət çətin ki, gizli olsun. Hətta, onda belə, material şəxsin

nüfuzuna hörmət edilməsi hüququnu poza bilməz. Əgər bir jurnalist siyasətçinin korrupsioner olduğunu aşkara çıxaran söhbəti lentə alarsa, şübhəsiz, bu, yuxarıda təhlil edilmiş müddəaların müəyyən etdiyi kimi siyasətçinin ləyaqətinə zərər vuracaq. Bununla da, gizli lent yazılarının istifadəsi üçün ikinci şərtini pozacaq.

Gizli lent yazılarıyla məşğul olmağın digər vasitələri, məhkəmənin icazəsini almaq, mətbuatı polis və ya gizli xidmət orqanları ilə qarışdırılması ciddi səhv kimi görünür. Bu məhkəmələrə redaktor kimi, senzuraçı kimi hərəkət etmək, məlumatın yaymaq hüququna təminat verən və senzuranı qadağan edən Konstitusiyanın 50-ci maddəsinə zidd olaraq, məlumatın hətta hazırlanmamışdan öncə, qarşısının almaq səlahiyyəti verir.

Şəxsi toxunulmazlıq hüququ geniş tanınır və müdafiə olunur. Bununla belə, ictimai maraq lehinə bu hüququn müdafiəsinə qoyulan bəzi məhdudiyətlər vardır. Əksər ölkələr, hətta əgər subyektin icazəsi alınmadığı halda, insanların ictimai yerlərdə çəkilmiş fotoqraflarının dərc edilməsini qadağan etmir. Bundan əlavə, əksər dövlətlər bir çox hallarda, xalqın məlumat almaq hüququnun şəxsi marağı üstələyə bilməsinin qəbul edilməsinə əsaslanaraq, şəxsi toxunulmazlıq iddiasına qarşı ümumi ictimai maraq müdafiəsinə tanır.

Tövsiyələr:

- Fotoqraflar, səs və video yazılar ictimai yerlərdə əldə edilibsə, onlardan istifadəyə icazə vermək üçün 10-cu (48-ci) maddənin birinci bəndinə dəyişiklik edilməlidir.
- Xüsusi yerlərdə əldə edilmiş lent yazılardan və fotoqraflardan istifadəyə, bu ümumi ictimai maraq dairəsində olduqda, icazə verilməlidir.
- Mətbuat gizli lentə yazılmış materialın istifadəsi üçün əvvəlcədən məhkəmədən icazə alması tələb olunmamalıdır.

Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun 44-cü və 45-ci maddələri Təkliz, düzəliş və cavab vermək hüququnu və bu hüquqların həyata keçirilməli olduğu vasitələri müəyyən edir. Bu normalar təkliz hüququ yuxarıda IV Bölmədə müzakirə edilmiş Mülki Məcəlləyə görə yerinə yetirildikdə də tətbiq edilə bilər.

44-cü maddə "fiziki və hüquqi şəxslərin şərəf və ləyaqətini ləkələyən, böhtan və təhqir xarakterli, habelə, təhrif olunmuş fikirlər"dən ibarət məlumatlar dərc edildikdə, bu hüquqları verir. Bu hüquq norması, həmçinin, üzr istənilməsinə tələb etmək, yaxud birbaşa məhkəməyə müraciət etmək hüququnu verir. Onun təkliz, düzəliş və cavab vermək hüququnu həyata keçirən şəxs bunu dərc olunma tarixindən sonra bir ay müddətində etməlidir.

Bu hüquq norması, digər hüquq normaların heç birində görünməmiş "təhrif olunmuş fikirlər" qeyri-müəyyən anlayışı irəli sürərək cəza nəzərdə tutulmuş defamasiya məzmunundan kənara çıxır.

45-ci maddədə təkliz, cavab və düzəliş verilməsinin aşağıdakı qaydalarını müəyyən edir:

- Dövri mətbu nəşrdə təkliz, bir qayda olaraq, məlumatın və ya materialın verildiyi səhifədə həmin şriflə yığılır və "Təkliz" başlığı altında dərc olunur.
- Təklizdə hansı məlumatın həqiqətə uyğun olmadığı, həmin kütləvi informasiya vasitəsində nə vaxt və necə dərc olunduğu göstərilir.
- təkliz, cavab və ya düzəliş, tələbin daxil olduğu vaxtdan sonra gələn, buraxılışda dərc edilməli və ya radio və televiziya ilə oxunmalıdır

- Bu tələbi etmiş fiziki şəxsin özünə və ya nümayəndəsinə, hüquqi şəxsin rəhbərinə və ya onun nümayəndəsinə efirdə (ekranda) cavabla çıxış etmək imkanı verilə bilər.
- Təzkib və ya cavab mətnində heç bir dəyişiklik edilmədən verilir. Təzkib və ya cavabın mətni təzkib edilən və ya cavab verilən məlumatın həcmindən iki dəfədən çox olmamalıdır. Cavab dərc olunan (efirə gedən) buraxılışda həmin cavabı şərh etməyə və ya təzkib etməyə yol verilmir.
- Təzkib, cavab və ya düzəliş rədd edildikdə bu barədə tələb etmiş şəxsə 3 gün müddətində əsaslandırılmış məlumat verilməlidir.

45-ci maddəyə görə təzkibdən (və çox güman ki, düzəliş və ya cavab, baxmayaraq ki, bu açıq şəkildə bildirilməyib) imtina üçün aşağıdakılar əsas ola bilər:

* məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarına ziddirsə;

* imzasızdırsa;

* həmin məlumat və ya material barədə kütləvi informasiya vasitəsində artıq təzkib getmişdirsə;

* təzkib və ya cavabın mətni təzkib edilən və ya cavab verilən məlumatın həcmindən iki dəfədən çoxdursa;

* məlumatın və ya materialın kütləvi informasiya vasitəsində yayılmasından bir aydan çox müddət keçmişdirsə.

Münasibətini bildirmək hüququ, hansı ki, həm təzkib hüququnu, həm də, cavab vermək hüququnu əhatə edərdi, mətbuat hüququnun çox mübahisəli sahəsini təşkil edir və ARTICLE 19 da daxil olmaqla, mətbuat azadlığının müdafiəçiləri belə bir hüquq hüquq qanunla nəzərdə tutulmaqdan, könüllü olması gərəkdiki fikrini irəli sürür. Münasibəti bildirmək hüququ ifadə azadlığı hüququnun mühüm ünsürü olan redaksiya müstəqilliyinin pozuntusunu təşkil edir. İfadə azadlığının pozuntusu kimi, münasibət bildirmə hüququnu həyata keçirən istənilən tədbirlər üç hissəli meyara uyğun olmalıdır. Bəzi qaydalar tətbiq olunmalıdır:

- Münasibət bildirmə, yalnız həqiqətə uyğun olmayan və ya yanlış olan və iddiaçının qanuni hüququnu pozan bəyanatlara cavab olmalıdır; oxucunun və ya tamaşaçının xoşlamadığı fikirlər haqqında şərh vermək üçün istifadəyə yol verilməməlidir.
- O, hökmən, orijinal məqalənin və ya tele-radio yayımın eynisinin deyil, lakin bənzərini qəbul etməlidir.
- O, həcmcə, orijinal məqaləyə və ya yayıma mütənasib olmalıdır.
- O, orijinal mətndəki yanlış və ya yanlış faktlara ünvanlanmaqla məhdudlaşdırılmalı və yeni mövzular və ya düzgün faktlara dair şərh təqdim etmək üçün imkan kimi istifadə edilməməlidir.
- Mətbuatdan sui-istifadə xarakterli və ya qeyri-qanuni münasibət bildirmənin verilməsi tələb olunmamalıdır.

Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun müddəaları müxtəlif cəhətlərdən bu müddəalara uyğun gəlir. Qeyd edildiyi kimi, onlar "təhrif olunmuş fikirlərə" görə də münasibət bildirməni nəzərdə tutur. Bu əsası münasibət bildirməyə imtina etmək üçün Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanuna salınmamasına baxmayaraq, münasibət bildirmənin yanlış məlumatla ünvanlanmaqla məhdudlaşdırılmalı olduğunu nəzərə alaraq, orijinal mətnin iki dəfədən çox olmayan, yol verilən həcmi, demək olar ki, şübhəsiz qeyri-mütənasibdir. Bundan əlavə, Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunun müddəaları qaşdırıcıdır, çünki, onlar üç müxtəlif həll yoluna müraciət edir: təzkib, düzəliş və cavab. 45-ci

maddənin mətni hər üçünün irəli sürülə bilməsini nəzərdə tutur, bununla belə, 44-cü maddə bu seçimlərdən yalnız birinin mümkün olduğunu nəzərdə tutur.

Sonrakı çaşqınlıq 44-cü maddənin üzr istənilməsini tələb etmək, yaxud məhkəməyə müraciət etmək hüququna istinad etməsindən, lakin bu hüquq müdafiə vasitələrinin iddiaçı tərəfindən necə istifadə edilməsinin və ya mətbuat tərəfindən necə əməl olunmasının işlənilib hazırlanmamasından irəli gəlir. Hər bir halda, üzr istənilməsini tələb etmək və qəbul etmək ifadə azadlığı hüququnun açıq şəkildə pozuntusudur. Kimsəni üzr istəməyə məcbur etmə, ifadə azadlığına olan mütləq hüquqa ziddir. Hər bir halda, təkzibin və ya düzəlişin mümkün olduğunu nəzərə alaraq, bu lüzumsuzdur. 61-ci maddənin 1-ci bəndində qeyd edilir ki, təkzib, düzəliş və cavabın dərc edilməsindən əsassız olaraq imtina edən redaktor inzibati, cinayət və ya digər məsuliyyət daşıyacaq. Naməlum sanksiyaların ifadə azadlığı üzərində qorxunc təsirə malik olduğundan və məhkəmələrə ağılabatan olmayan və qeyri-mütənasib cəzalar vermək imkanı verə bildiyindən, məsuliyyətin dəqiq xarakteri müəyyənləşdirilməlidir.

Təvsiyələr:

- Münasibət bildirmə hüququ daha ətraflı işlənilib hazırlanmalı və yuxarıda ifadə olunmuş prinsiplərə uyğun olaraq, tətbiq sahəsi məhdudlaşdırılmalıdır. Xüsusilə, bu hüquq iddiaçının qanuni hüququ pozulduğu hallarla və həqiqətə uyğun olmayan məlumatla ünvanlanmaqla məhdudlaşdırılmalıdır.
- “təhrif olunmuş fikirlər”in dərcinə görə təkzib, düzəliş və cavab vermək hüququ ləğv olunmalıdır.
- Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunundan Çəşdirici və izafi ifadə tərzini çıxarılmalı və üç müxtəlif hüquqa istinad etməkdənsə, yalnız bir hüquq müdafiə vasitəsi verilməlidir.
- üzr istənilməsini tələb etmək hüququ Kütləvi informasiya vasitələri haqqında Qanunundan çıxarılmalıdır.
- 61-ci maddə təkzibi, cavabı və ya düzəlişi dərc etməkdən imtinaya görə verilən cəza dəqiq müəyyən olunmalıdır

1. ARTICLE 19 tərcümənin düzgünlüyünə, yaxud yanlış və ya yanıltıcı tərcüməyə əsaslanan şərtlərə görə məsuliyyət daşımır.
2. Bəyanatı ARTICLE 19 internet saytında tapmaq olar:
<http://article19.org/docimages/1806.doc>
3. London: ARTICLE 19, 2000
4. Onların 30 noyabr tarixli 2000-ci il tarixli Birgə Bəyannaməsinə bax.
<http://www.unhchr.ch/hurricane.nsf/view01/EFE58839B169CC09C12569AB002D02C0?op=endocument>.
5. 10 dekabr 1948-ci il tarixində qəbul edilmiş BMT-nin Baş Məclisinin 217A(III) sayılı Qətnaməsi.

6. 16 dekabr 1966-cı il tarixində qəbul edilmiş, 23 mart 1976-cı ildə qüvvəyə minmiş BMT-nin Baş Məclisinin 2200A(XXI) sayılı Qətnaməsi.
7. Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın Fakultativ Protokolu, 16 dekabr 1966-cı il tarixində qəbul edilmiş və imzalanma, ratifikasiya və qoşulma üçün açılmışdı. 9-cu maddəyə uyğun olaraq, 23 mart 1976-cı ildə qüvvəyə minmişdir. Fakultativ Protokol BMT-nin İnsan hüquqları komitəsinə VSHBP-nin müddəalarının Tərəf Dövlətlər tərəfindən pozulmaları ilə əlaqədar fərdlərdən daxil olan şikayətləri qəbul etmək və dinləmək yurisdiksiyasını verir.
8. 25 yanvar 2001-ci il tarixiylə əlaqədar
9. Avropa Şurasının 222 sayılı 2000-ci il tarixli Rəyinə bax, 14.iv.d bölməsi. <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA00/eopi222.htm>.
10. 1978-ci və 1986-cı ildən qüvvədə olan İnsan hüquqları haqqında Amerika Konvensiyasının 13-cü maddəsi və İnsan və Xalqların hüquqları haqqında Afrika Xartiyasının 9-cu maddəsi də, ifadə azadlığını qoruyur.
11. Handyside Birləşmiş Krallığa qarşı, 7 dekabr 1976-cı il, 5493/72, 1 EHRR 737 sayılı Ərizə, 49-cu bənd. Bu tip bildirişlər dünyanın məhkəmələrinin və digər məhkəmə orqanlarının hüquq təcrübəsində geniş yer almışdır.
12. 20 mart 2000-ci il tarixli 780/1997 sayılı Məktub, Laptsevich Belarusa qarşı
13. 27 mart 1996-cı il tarixli 17488/90 sayılı Ərizə Goodwin Birləşmiş Krallığa qarşı,
14. məhkəmələr tərəfindən şərəf və ləyaqətin qorunması haqqında qanunvericiliyin tətbiqi təcrübəsi haqqında, 14 may 1999-cu il
15. Baş Məclisin 16 dekabr 1966-cı il tarixli 2200A(XXI) sayılı qətnamə ilə qəbul edilmiş və imzalanmaq, ratifikasiya və qoşulma üçün açılmışdır. 27-ci maddənin uyğun olaraq, 3 yanvar 1976-cı il tarixində qüvvəyə minmiş
16. VSHBP-nin 17-ci maddəsi də, bu spesifik A kontekstində ləyaqət sözündən qaçaraq, şəxsin "şərəf və nüfuzuna" qanunsuz hücumlara qarşı müdafiə nəzərdə tutur.
17. qeyd 3, 2(a) prinsipi
18. qeyd edək ki, bu qərar Mülki Məcəllənin 23-cü maddəsinə deyil, 7-ci maddəsinə əsaslanır. Bununla belə, iki müddə arasında oxşarlığı nəzərə alaraq, onlar birdir və eynidir.

19. Dichand və digərləri Avstriyaya qarşı, 26 fevral 2002-ci il, 29271/95 sayılı Ərizə, 42-ci bənd.
20. Defamasiyanın müəyyən olunmasına bax, qeyd 3, 10-cu prinsip.
21. Dichand və digərləri Avstriyaya qarşı, 26 fevral 2002-ci il, 29271/95 sayılı Ərizə, 42-ci bənd.
22. eyni yerdə, 52-ci bənd.
23. qeyd 3, 7(a) prinsipi
24. Bladet və Tromso və Stensaas Norveçə qarşı, 20 may 1999-cu il, 21980/93 sayılı Ərizə, 65-ci bənd. Habelə, Defamasiyanın müəyyən olunmasına bax, qeyd 3.
25. Colombani və digərləri Fransaya qarşı, 25 iyun 2002-ci il, 51279/99 sayılı Ərizə; Jersild Danimarkaya qarşı, 23 sentyabr 1994-cü il, 15890/89 sayılı Ərizə; və Nikula Finlandiyaya qarşı, 21 mart 2002-ci il, 31611/96 sayılı Ərizə.
26. Məsələn, bax, 2003-cü ilin martında dərc edilmiş İrlandiyada Defamasiya üzrə Hüquq Məşvərətçi Qrupun Hesabatı.
<http://www.justice.ie/80256976002CB7A4/vWeb/fsWMAK4Q7JKY>. Həmçinin, bax, Defamasiya ın müəyyən olunması, qeyd 3, 5-ci prinsip
27. Defamasiyanın müəyyən olunması qeyd 3, 2(b)(iv)-ci prinsip
28. Məsələn, İslandiya və İordaniya(1994-cü il), Tunis və Mərakeş (1995-ci il), Mavriki (1996-cı il), İraq (1997-ci il), Zimbabve(1998-ci il), və Kamerun, Meksika, Norveç və Rumıniya (1999-cu il).
29. Bax, Fikir və ifadə azadlığı hüququnun təşviq edilməsi və qorunması, UN Doc.E/CN.4/2000/63, 18 yanvar 2000-ci il, 52-ci bənd və Fikir və ifadə azadlığı hüququnun təşviq edilməsi və qorunması UN Doc.E/CN.4/2001/64, 26 yanvar 2001-ci il.
30. Bax, məsələn, 2003/42 sayılı qətnamə, aprel 2003-cü il, 3(a) bəndi.
31. 10 dekabr 2002-ci il tarixli Birgə Bəyannamə.
<http://www.cidh.oas.org/Relatoria/English/PressRel02/JointDeclaration.htm>.
32. Prager və Obserschlick Avstriyaya qarşı, 16 aprel 1995-ci il, 15974/90 sayılı Ərizə, Məhkəmə cinayət hökmünü təsdiq etdi, baxmayaraq ki, verilmiş cəza təxminən 1.700 ABŞ dolları məbləğində cərimə idi. Fevral 2001-ci il, 41205/98 sayılı ərizə, Tammer Estoniyaya qarşı işdə, hökm və bir günlük əmək haqqı məbləğində cərimə, Ərizəçi

tərəfindən dərc edilmiş defamasiya xarakterli şərhlər ictimai məqsədlər daşmadığına görə məhkəmə tərəfindən təsdiq edildi.

33. 24 aprel 1992-ci il, 14, 11798/85 sayılı Ərizə, 46-cı bənd.
34. 8 iyul 1986-cı il, 9815/82 sayılı Ərizə, 44-cü bənd
35. SVHBP-nin 9-cu maddəsi və AİHK-nin 5-ci maddəsi ilə qorunur.
36. Qeyd 34, 42-ci bənd
37. Məsələn, iyun 2004-cü ildə rəsmən elan edilmiş, Paris yuxarı instansiya məhkəmsinin 17-ci palatasının bu yaxıncı qərarı, hesab etdi ki, şəxsin fotoqrafının-ictimai yerdə çəkilməsi- icazəsiz istifadəsi şəklin subyektinə hər hansı zərər vurmur.
38. Birləşmiş Ştatlarda, redaktor müstəqilliyini pozduğuna görə qeyri-konstitusion hesab edilir. Miami Herald Publishing Co. Tornilloya qarşı, 418 U.S. 241 (1974-cü il). Avropada, əksinə, münasibət bildirmə hüququ Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin qətnaməsinin predmetidir. Münasibət bildirmə hüququna dair 26(74) sayılı qətnamə 2 iyul 1974-cü ildə qəbul edilmişdi. Bax, həmçinin Amerikaarası insan hüquqları məhkəməsinin Məşvərətçi Rəyi, Münasibət bildirməyə və düzəliş etmək hüququnun iddia gücü, 7 HRLJ 238 (1986). Bir çox Qərbi Avropa demokratiyalarında, qanun münasibət bildirmə hüququnu və bu qanunlar dəyişən dərəcələrə görə qüvvədədir.

